

**SĘDZIOWIE I PROKURATORZY
SKŁAD KOMISJI SĄDOWYCH ROZPATRUJĄCYCH
ZACHODNIOPOMORSKO-BRANDENBURSKI SPÓR
Z PRZEŁOMU XV/XVI W.,
DOTYCZĄCY PRZYNALEŻNOŚCI PAŃSTWOWEJ
GRANOWA NA ZIEMI CHOSZCZEŃSKIEJ**

Największe średniowieczne procesy sądowe mają swoje ważne miejsce w badaniach historycznych¹. Znalazły też odbicie w dotychczasowej historiografii Pomorza Zachodniego i Nowej Marchii². Znaczenie poznawcze mają także mniejsze procesy, które mogą znacznie wzbogacić naszą wiedzę³, jak w przypadku procesu pomorsko-brandenburskiego

¹ Dużą literaturę mają już procesy polsko-krzyżackie z początków XIV wieku: W. S i e r a d z a n, *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV i XV wieku*, Toruń 1933; K. T y m i e n i e c k i, *Proces polsko-krzyżacki z lat 1320-1321*, „Przegląd Historyczny”, 21, 1918; H. C h ł o p o c k a, *Tradycja o Pomorzu Gdańskim w zeznaniach świadków na procesach polsko-krzyżackich w XIV i XV wieku*, „Roczniki Historyczne”, 25, 1959; Idem, *Procesy Polski z zakonem krzyżackim w XIV wieku. Studium Źródłoznawcze*, Poznań 1967; J. B i e n i a k, *Środowisko świadków procesu polsko-krzyżackiego z 1339 r.*, [w:] J. B i e n i a k, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, Kraków 2002, s. 195-214. Interesujące są opracowania procesów waldensów z Nowej Marchii i Pomorza zob. D. K u r z e, *Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburgs und Pommerns*, Berlin 1975; W. S w o b o d a, *Waldensi na Pomorzu Zachodnim i w Nowej Marchii w świetle protokołów szczecińskiej inkwizycji z lat 1392-1394*, „Materiały Zachodniopomorskie”, t. XIX, Szczecin 1976, s. 493-510.

² A. W i e l o p o l s k i, *Polsko-pomorskie spory graniczne w latach 1536-1555*, „Przegląd Zachodni”, R. 1954, nr 5/6; E. R y m a r, *Spór graniczny księstwa zachodniopomorskiego z Nową Marchią, nad dolną Rurycą (XIII-XVII w.)*, „Przegląd Zachodniopomorski”, R. 15, 2000, z. 2, s. 27-38.

³ Autor w związku z wyżej wspomnianym procesem sądowym opublikował dotąd kilka rozpraw historycznych. Zob.: G. J. B r z u s t o w i c z, *Pomorsko-brandenburski spór sądowy dotyczący przynależności państwowej Granowa*, cz. 1-2, „Przegląd Zachodniopomorski”, Szczecin 2011, Nr 3, s. 5-24, nr 4, s. 5-34; Idem, *Zależność lenna rycerstwa na pograniczu Nowej Marchii i Pomorza, na przykładzie rodów zamieszkujących w Granowie*

z przełomu XV/XVI wieku, dotyczącego Granowa, jednej z wiosek położonej na Ziemi Choszczeńskiej, tuż przy granicy Nowej Marchii z Księstwem Zachodniopomorskim.

Spór o przynależność Granowa był prowadzony w imieniu władców: elektora brandenburskiego Joachima I⁴ (*1484-†1535) i księcia zachodniopomorskiego Bogusława X Wielkiego⁵ (*1454-†1523), a posiedzenia sądu w sprawie ustalenia praw Pomorza do części Granowa⁶, odbyły się w samym Granowie (1490, 1491, 1500, 1503)⁷ oraz w Chojnie (1490, 1510, 1511, 1516)⁸.

Zachowane akta sporu wymieniły ponad sto osób powołanych na świadków w procesie oraz kilku sędziów i prokuratorów. Pod tym względem jest to dotąd nieznanymi zbiór informacji do wzbogacenia biografii, albo składu społecznego średniowiecznego Pomorza Zachodniego i Nowej Marchii. Niżej prezentuję postacie duchownych, którym elektor brandenburski, jak i książę zachodniopomorski, przekazali swe pełnomocnictwa do reprezentowania ich w procesie.

Księcia zachodniopomorskiego reprezentował biskup kamieński **Marcin Karith** (*ok.1448-†2.12.1521 Szczecin), absolwent uczelni w Rostocku (1464) i Gryfii (1473), który swoją duchowną karierę rozpoczynał w 1472 roku od sprawowania funkcji sekretarza biskupa, potem rektora uniwersytetu w Gryfii (od 1487) i kanclerza księcia Bogusława X (od 1491), z tytułem doktora dekretów (1497). Wypełniał jednocześnie godności duchowne: kanonika kamieńskiego (1472), archidiacona chosz-

na ziemi choszczeńskiej w XV wieku, „Rocznik Chojeński”, Chojna 2012; Idem, *Folwark rycerski w Granowie do końca XVI wieku*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” (dalej skrót: NRHA), nr 19, Gorzów Wlkp. 2012, s. 79-99; Idem, *Udział rycerzy z Granowa na Ziemi Choszczeńskiej w wojnach drugiej połowy XV wieku w pamięci społeczeństwa Nowej Marchii i Pomorza Zachodniego*, NRHA Nr 20, Gorzów 2013 r., s. 39-75; Idem, *Kilka uwag do zakresu obowiązków wojskowych drobnej szlachty z pogranicza Nowej Marchii i Księstwa Pomorskiego w XV-XVI wieku, na przykładzie panów z Granowa na Ziemi Choszczeńskiej*, „Rocznik Chojeński”, tom V, Chojna 2013, s. 139-158; Idem, *Lisia Góra, Cychra i Sporny Las. Kształtowanie się odcinka granicy nowomarchijsko-zachodniopomorskiej*, NRHA nr 23, Gorzów 2016, s. 13-34.

⁴ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej skrót: APS), *Archiwum Książąt Szczecińskich* (dalej skrót: AKS), *Allerlei Nachrichten betreffend das Dorf Granow zwischen Pommern und der Mark Brandenburg belegen (1510-1555)*, Pars I, nr 1131, k. 12-13.

⁵ *Allerlei Nachrichten*, k. 14-15.

⁶ *Allerlei Nachrichten*, s. 243.

⁷ *Allerlei Nachrichten*, s. 77, 243.

⁸ *Allerlei Nachrichten*, s. 14-15, 20, 149, 251, 281-291, 316-317.

czeńskiego (1477-1483), dziekana kolegiaty kołobrzesckiej (1483), kanonika kolegiaty NMP w Szczecinie oraz w czasach interesującego nas tutaj procesu granowskiego – biskupa kamińskiego (1498-1521).

Karith cieszył się dużym zaufaniem księcia Bogusława X od lat 1497-1498, kiedy wziął udział w wyprawie księcia na dwór cesarski i do Ziemi Świętej. Po powrocie na Pomorze w 1498 roku powierzono mu godność biskupią. W 1499 roku towarzyszył księciu w podróży do Wormacji. W jego diecezji kamińskiej, położona była ziemia choszczeńska z Granowem – przedmiotem sporu sądowego. Wkrótce po zakończeniu procesu, z powodu podeszłego wieku, ustanowiono dla niego koadiutora i następcę⁹. Z ramienia biskupa kamińskiego Karitha, na prokuratorów rozpraw przeprowadzonych w 1510 i 1516 roku skierowano dwóch duchownych.

Pierwszy z nich to **Jan Szwane** (*Swawe, Schwawe, Swuae*), przedstawiciel księcia pomorskiego w procesach w 1510 i 1516 roku. Pochodzący ze Słupska. Rozpoczynający karierę duchowną jako pleban w Dyminie (1490), potem wikary w Stargardzie i w Koszalinie (1491), wikary w Chojnie (1492), Pyrzycach i Goleniowie (1493) oraz w Trzebiatowie (1494). Od 1490 roku występował z tytułem kanonika szczecińskiego i kanonika kapituły kamińskiej, w służbie księcia Bogusława X jako nadworny sekretarz w Szczecinie. W końcu XV wieku wspominany z wykształceniem jako magister, potem, chociażby w czasach rozpraw sądowych w 1510 roku i potem do śmierci (†1529), jako doktor prawa (*Juris doctor*). Biskup skierował do procesu granowskiego swego zastępcę, bowiem w aktach procesowych był określany, jako *vitztum* biskupa kamińskiego, czyli *vicedominus* kamiński (*vicedomino Caminensi et officiali Curie Caminensis principali de officio principalatus*), którym był w latach 1492-1524¹⁰.

⁹ *Allerlei Nachrichten*, k. 10, 149; *Geschichtsquellen des Burg- und Schlossgesessenen Geschlechts von Borcke*, (dalej skrót: UBB), hrsg. G.Sello, Bd. II, Berlin 1902, Nr. 1723; *Allgemeine Deutsche Biographie* (dalej skrót: ADB), Bd. XX, Leipzig 1884, s. 475; E. R y m a r, *Biskupi, sufragani, wikariusze generalni kamińscy z XII-XVII wieku. Rodowody, drogi karier, chronologia*, [w:] *Biskupi – mnisi – reformatorzy. Studia z dziejów diecezji kamińskiej*, Szczecin 2002, s. 59-60; Idem, *Wielka podróż wielkiego księcia. Wyprawa Bogusława X Pomorskiego na niemiecki dwór królewski, do Ziemi Świętej i Rzymu (1496-1498)*, Szczecin 2004, s. 77; G. J. B r z u s t o w i c z, *Choszczno inaczej Arnswalde*, Choszczno 2003, s. 70, nr 13.

¹⁰ *Allerlei Nachrichten*, k. 10, 14, 18-19, 51, 149, 253; R. K l e m p i n, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogisłafs X* (dalej skrót DBGP),

Drugim zachodniopomorskim prokuratorem został wyznaczony **Andreas Becker**, z doświadczeniem sądowym. Wspomniany bowiem został w źródłach już w latach 1503-1507 obok opata kołbackiego Jana, Wenera von Schulenburga, doktora Jana Kitschera, Petera von Podewilsa, kanclerza Henninga von Steinwehra, Jana Otte, archidiacona Kaspara von Güntersberga, marszałka Ewalda von Massowa, ochmistrza Mateusza von Lubbetitz i Vivivgentza von Eickstedta, w składzie komisji pośredniczącej w sporze księcia zachodniopomorskiego Bogusława X z miastem Szczecinem. Z tego grona osób, do składu sędziowskiego rozpatrującego spór o Granowo oprócz Beckera weszło jeszcze czworo sędziów. W procesie granowskim Becker występował jako radca zakonny i doktor prawa. Blisko związany z dworem książęcym, bo w 1511 roku uczestniczył w sporze Bogusława X ze Stralsundem¹¹.

W tym samym sporze ze Stralsundem w 1511 roku wspierał księcia **Johann Otto (Otte)**¹², kolejny pomorski duchowny wchodzący w 1510 roku w skład ławy sędziowskiej procesu granowskiego¹³. Mógł się wywodzić ze Stargardu, gdzie zamieszkiwała rodzina Otte¹⁴ lub ze Szczecina, gdzie jej przedstawiciel był burmistrzem miasta (1512-1535) i wchodził w skład komisji polubownej w 1503 roku¹⁵.

Berlin 1859, nr 121, 341, 416, 469, 672, 789, 923, 924, 981, 1014, 1037; APS, Archiwum Państwowe w Szczecinie/Niem., nr 1147: *Regesten zu den Urkunden Marienstiftes in Stettin* (dalej skrót: RUMS), nr 128, s. 57; *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej skrót: CDB), hrsg. v. A. F. R i e d e l, seria A, XIX, Berlin 1860, s. 418, 430; UBB II, nr 402-405; IV, nr 56; F. W. B a r t h o l d, *Geschichte von Rügen und Pommern*, Hamburg 1840, Bd. II, s. 318-343; M. W e h r m a n n, *Geschichte von Pommern*, Gotha 1919, Bd. II, s. 46-51; ADB, Bd. 54 (1908), s. 641; M. G r u b e, *Das Geschlecht Schwawe*, „*Zeitschrift für Wappen- und Siegel- und Familienkunde*“, Jg. 45 (1917), s. 185-193; *Protokolle der Pommerschen Kirchenvisitationen 1535-1539* (dalej skrót: PPK), bearb. H. Heyden, Heft 2, Köln-Graz 1963, s. 313, 333, 335; E. R y m a r, *Biskupi, sufragani, wikariusze*, s. 51, 62-63.

¹¹ T. K a n t z o w, *Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku*, tom II, oprac. K. G o ł d a, T. B i a ł e c k i, E. R y m a r, Szczecin 2005, s. 116, przyp. 350; *Allerlei Nachrichten*, k. 14-15; *Regestenbuch der Urkundensammlung der Stadt Stettin 1243-1856*, (dalej skrót: RUS), Bd. I, Szczecin 1996, Nr. 225, 224; H. B e r g h a u s, *Landbuch von Pommern und Rügen*, Th. II, Bd. III, Anklam-Berlin 1868, s. 642; DBGP, s. 553.

¹² DBGP, s. 553.

¹³ *Allerlei Nachrichten*, k. 15.

¹⁴ Clas Otte wśród świadków nadania dla NMP w Stargardzie przez braci von der Zinne. F. B o e h m e r, *Mitteilungen aus dem Archive der Stadt Stargard*, „*Monatsblätter*“, nr 3/1903, s. 19.

¹⁵ T. K a n t z o w, *Pomerania*, II, s. 116, 182.

Był wikarym w Prenzlau (1490-1492) i w Szczecinie (1490-1491)¹⁶. Odnotowany w otoczeniu księcia Bogusława X w Szczecinie 14 listopada 1509 i w Anklam 19 grudnia 1511 roku¹⁷.

Zachodniopomorskim duchownym doktorem prawa w procesie w rozprawach z lat 1510-1516 był **Kaspar (Jasper) von Güntersberg**. Przedstawiciel znanej od końca XIII wieku rodziny szlacheckiej z Nowej Marchii (z Kalisza, Kraśnika, Lubieniowa) i Pomorza Zachodniego (z Wapnicy, Pęczyna, Radaczewa, Piasecznika, Sokolińca i Sicka). W końcu XV wieku do dużego znaczenia doszedł inny Kaspar von Güntersberg, oficjał w Zakonie Joannitów i był związany silniej ze stroną brandenburską¹⁸.

Kaspar (Jaspar) von Güntersberg był plebanem w Dyminie (1491), wikarym w Stargardzie (1493), w Werben (1493), Pyrzycach (1493), Anklam (1494), archidiakonem pyrzyckim (1493), słupskim (1493-1510), administratorem biskupim (1494) i prałatem (1494)¹⁹. W procesie pomorsko-brandenburskim w latach 1510-1516 wzmiankowany jako archidiakon słupski i zakonny doktor praw. Nie wspomniano jednak jego przynależności zakonnej. Doktorem prawa zapewne był wcześniej, skoro w latach 1503-1507 wchodził w skład komisji rozsądającej spór księcia Bogusława X z radą miasta Szczecina²⁰.

¹⁶ DBGP, nr 172, 195, 343, 616.

¹⁷ RUS, I, nr 225, 226.

¹⁸ Kaspar von Güntersberg komandor swobnicki 1451-1471. H. Hoogeweg, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Stettin 1925, II, s. 899-900; *Codex diplomaticus Brandenburgensis Continuatus* (dalej skrót: CDBC), Hrsg. G. W. v. Raumer, Berlin-Stettin-Elbing 1831, s. 290; H. Hoogeweg, *Die Stifter*, II, s. 899-900. W 1466 roku komandor w Golicach, a w latach 1471-1474 w Chwarszczanach, położonych w zachodniej Nowej Marchii. Był też radcą elektora brandenburskiego i baliwem joannitów słońskich 1471-1474. *Repertorium Poenitentiarie Germanicum*, Th. 1, Bd. 5, Tübingen 2002, nr 4259; E. Rymar, *Z dawnych dziejów przyodrzeńskiej Nowej Marchii*, Chojna 2012, s. 187; Ch. Gahlbeck, *Od dóbr rycerzy rozbójników do komandorii joannitów. Historia Golic w XV w., [w:] Cedynia i okolica poprzez wieki*, red. P. Migdałski, Chojna-Szczecin 2013, s. 149, przyp. 1; E. Rymar, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wlkp. 2015, s. 785, 840. Wywodził się z Pomorza, bowiem 13 listopada 1461 roku książę szczeciński Otton III wspomniał jego zmarłego już ojca, jako swego wcześniejszego poddanego. CDB, A, XXIV, s. 182-183.

¹⁹ *Allerlei Nachrichten*, k. 14-15, 53, 149-150, 152, 154, 289, 293; *Regestem zu den Urkunden des Klosters Colbatz* (dalej skrót: RUK), Hrsg. H. Hoogeweg, Stettin 1905, nr 306, 312; DBGP, nr 279, 790, 862, 891, 1051, 1052, 1094.

²⁰ T. Kantzow, *Pomerania*, II, s. 116, przyp. 350; RUS, I, Nr. 222, 224.

27 czerwca 1514 roku wspomniany w otoczeniu biskupa kamińskiego Marcina Karitha²¹.

Na pochodzenie rodzinne owego duchownego wskazują nam zapiski w aktach procesu granowskiego. Otóż ojciec tegoż Kaspara von Güntersberga zamieszkiwał w Przekolnie na ziemi pełczyckiej „przed” i „po pierwszej wojnie” pomorsko-brandenburskiej²², czyli przed 1467 i po 1469 roku. Więc to zapewne Peter von Güntersberg, który świadcował 30 listopada 1460 roku w Pełczycach na dokumencie Jakuba von der Buke z Przekolna²³. Może bratem Kaspara był Paweł von Güntersberg, który w 1478 roku bronił Pełczyc i dostał się do elektorskiej niewoli²⁴. Güntersbergowie w Przekolnie, w wiosce graniczącej z Granowem, zamieszkiwali prawdopodobnie od XIV wieku. Wskazywać mogą na to prawdopodobnie związku rodziny z ziemią pełczycką. 16 maja 1389 na dokumencie opatki pełczyckiej świadcował Ulryk von Güntersberg²⁵, a potem 16 lutego 1417 roku w Kołbaczu świadcował Szymon von Güntersberg²⁶, przedstawiciele linii rodu Güntersbergów na Pęzinie.

Okolo połowy XV wieku linia pęzińska podzielić się już musiała Przekolnem, gdzie zamieszkiwali wspomniani wyżej Peter (1467, 1469) i Paweł (1478) oraz Radaczewem i Piasecznikiem, należącymi do Szymona III z Pęzina, który ucierpiał w 1479 roku podczas wojny pomorsko-brandenburskiej²⁷. Na ziemi pełczyckiej Güntersbergowie zamieszkiwali co najmniej do początków XVI wieku, skoro w 1524 roku hold lenny książętom pomorskim składał Krzysztof von Güntersberg z Brzeziny²⁸.

Strona pomorska posiadała w procesie dwóch protokolantów. Pierwszym z nich był w 1510 roku pisarz na dworze biskupa kamińskiego **Jürgen Angelken**²⁹, a drugim – **Konrad von Kremptzow**, kancelista

²¹ RUS, I, nr 227.

²² *Allerlei Nachrichten*, k. 288.

²³ APS, *Archiwum Państwowe w Szczecinie/Niem.*, nr 1141: *Regesten zu den Urkunden betr. Die Ritterorden in Pommern* (dalej skrót: RRP), nr 124, s. 45.

²⁴ F. Prie b a t s c h, *Politische Correspondenz, des Kurfürsten Albrecht Achilles* (dalej skrót: PC), Bd. II, Leipzig 1896, s. 412.

²⁵ RUK, nr 243.

²⁶ RUK, nr 271.

²⁷ CDBC, II, s. 34-35.

²⁸ AKS, I, nr 2472, k. 35.

²⁹ *Allerlei Nachrichten*, k. 11.

kolegiaty kamieńskiej³⁰ i sekretarz (1513-1518) księcia Bogusława X³¹. Był to też przedstawiciel rodu szlacheckiego zamieszkującego w Księstwie Zachodniopomorskim (Sądów)³², jak i w Nowej Marchii (Dobiegniew)³³, niedaleko miejscowości będącej przedmiotem sporu sądowego. Na przełomie XV/XVI wieku największą rolę z tej rodziny odgrywał Bartłomiej von Kremptzow proboszcz kolegiaty myśliborskiej³⁴.

W procesie sądowym w latach 1510-1516 dotyczącym przynależności państwowej Granowa reprezentował samego elektora brandenburskiego **Jerzy von Schlaberendorf** (*?-†10.12.1526), mistrz brandenburskich joannitów na Pomorze i Marchię Brandenburską w latach 1491-1526 z siedzibą w Słońsku³⁵. Do składu prokuratorów i sędziów Schlaberendorf powołał niewielu duchownych, wszyscy z terenu

³⁰ *Allerlei Nachrichten*, k. 21, 22, 275.

³¹ *Geschichte der Familie von Dewitz*, Bd. I: *Urkunden und Quellen bis zum Beginn des Dreissigjährigen Krieges*, hrsg. P. G a n t z e r, Halle 1912, Nr. 658; T. K a n t z o w, *Pomerania*, II, s. 128; PPK, I, s. 277.

³² DBGP, nr 454. W Choszczynie zostali wspomniani 23 października 1491 roku, kiedy to z prawa prezenty w kościele w Choszczynie skorzystali: Agnieszka wdowa po Günterze von Kremptzow oraz jego bracia: Jan, Otto i Jerzy von Kremptzow, którzy do kaplicy św. Krzyża proponowali wikariusza Bartłomieja von Kremptzowa. DBGP, nr 454.

³³ DBGP, nr 399.

³⁴ 30 kwietnia 1505 roku Bartłomiej von Kremptzow był prepozytem kolegiaty myśliborskiej i rentmistrzem ze Świdwina, a jego brat Joachim posiadał dwór w Drawsku. 30 kwietnia 1505 roku Bartłomiej von Kremptzow był prepozytem kolegiaty myśliborskiej i rentmistrzem ze Świdwina, a jego brat Joachim posiadał dwór w Drawsku CDB, A, XVIII, s. 506. Na urzędzie prepozyta kolegiaty myśliborskiej wspomniany został Bartłomiej jeszcze w dniu 6 stycznia 1527 roku. CDB, B, VI, s. 345. 22 stycznia 1519 roku Bartłomiej von Kremptzow rozstrzygał spór cystersów z Bierzwnika z radą miasta Choszczyna o wieś *Tarnowo*. CDB, A, XIX, s. 500. 20 lutego 1533 roku Bartłomiej z kuzynami Hansem i Joachimem posiadał dwór w Rzecku pod Choszczynem, odziedziczony po śmierci Kaspara Grubo z Choszczyna. CDB, C, II, s. 505. 16 maja 1536 elektor potwierdził dom i dwór w Choszczynie Bartłomiejowi, przeorowi i bratu zakonnemu klasztoru kaznodziejów w Myśliborzu, który zmarł 23 marca 1542 roku. K. B e r g, *Arnswalde unter dem Deutschen Orden und den ersten Hohenzollern*, (dalej skrót: K.Berg, Arnswalde XV), Arnswalde 1923, s. 179. Bartłomiej von Kremptow był ostatnim katolickim proboszczem kolegiaty myśliborskiej.

³⁵ *Allerlei Nachrichten*, k. 7, 10, 12, 18, 22, 149; CDB, A, II, s. 238-240; XIII, s. 433; XVII, s. 202; XVIII, s. 94; XIX, s. 171, 417; XXIII, s. 426, 433, 343; XXIV, s. 91, 207-208, 209, 238-241; B, I, s. 327; V, s. 478, 484, 488, 490; VI, s. 192, 198, 201, 206, 214; C, III, 117, 176; *Regesta Historiae Neomarchicae*, (dalej skrót: ReHN), Hrsg. K. Kletke, Bd. II Abteilung, „Märkische Forschungen”, Bd. XI, Berlin 1870, s. 429; UBB, II, Nr. 11, 331; E. Rymar, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii*, s. 840.

Nowej Marchii. Kilkakrotnie podczas procesu w latach 1510-1516 wspomniano opata bierzwnickiego, który uczestniczył w pracach ławy sądowej we wcześniejszych etapach sprawy w końcu XV wieku³⁶.

W rozprawach 1510 i 1516 dotyczącym przynależności państwowej Granowa uczestniczyli z ramienia elektora brandenburskiego, jako jego adwokat, magister **Michael Ukrow** (*Ukraw, Uckeraw*)³⁷ oraz **Benedykt Starszy von Sydow** (1494-†po1516).

Ten drugi to przedstawiciel znanego rodu szlacheckiego z okolic Chojny w Nowej Marchii, syn Kunona von Sydowa z Kurzycka, sędziogo ziemskiego w Mieszkowicach (1499) oraz Katarzyny von Ellingen z Białęg³⁸. Studiował w Lipsku (1483), a potem był wikarym, oficjałem w Chojnie (1494-1509)³⁹ oraz kanonikiem myśliborskim (1510-1516)⁴⁰.

Podsumowując, strona zachodniopomorska powołała do procesów, szczególnie w latach 1510 i 1516, silniejszy i liczniejszy skład sędziowski. Byli to duchowni znawcy prawa, a jednocześnie najbliżsi współpracownicy władcy i biskupa kamińskiego. Może taki dobór prokuratorów wynikał stąd, iż stwierdzenie przynależności części wsi Granowo położonej w nowomarchijskiej ziemi choszczeńskiej do Księstwa Zachodniopomorskiego, opierało się jedynie na zeznaniach świadków, nie zaś jak w przypadku strony brandenburskiej, na przedstawieniu stosownych dokumentów. Wiemy, iż tak silny skład ławy prokuratorskiej nie przyniósł stronie pomorskiej powodzenia. Proces wygrała strona brandenburska i cała wieś pozostała w XVI wieku w Nowej Marchii.

Wśród prawników duchownych znajdowały się w składzie każdej ze stron osoby pochodzące lub mające krewnych w bliskiej okolicy Granowa. Byli to duchowni, którzy zapewne poprzez osobisty związek z wypełnianiem funkcji czy godności duchownej, słyszeli o takiej

³⁶ G. J. Brzustowicz, *Działalność publiczna opata bierzwnickiego Antoniego na przełomie XV/XVI wieku*, „Nasza Przeszłość”, Nr 125 (2016), s. 147-163.

³⁷ *Allerlei Nachrichten*, k. 16, 149-150, 152, 153; CDB, C, III, s. 234.

³⁸ Genealogię rodziny przedstawił ostatnio E. Rymar, *Rodzina rycerska von Sydow w średniowieczu (w ziemi chojeńskiej w szczególności)*, „Rocznik Chojeński. Pismo historyczno-społeczne”, tom II, Chojna 2010, s. 36, 46.

³⁹ CDB, A, XIX, s. 59; CDB, A, XXIV, s. 210-211, 214, 225; DBGP, nr. 1090.

⁴⁰ *Allerlei Nachrichten*, k. 7-9, 18, 22, 35, 51, 149, 253. Dotąd taki kanonik nie znany. Zestawienie dotychczas znanych kanoników myśliborskich przedstawił obszernie E. Rymar, *Kolegiata w Myśliborzu i skład jej kapituły (XIII-XVI w.)*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, nr 13, Gorzów Wlkp. 2006, s. 9-45, oraz [w:] Idem, *Rodzina rycerska von Sydow*, s. 36.

miejscowości lub mieli z nią związku, poczynając od samego biskupa kamińskiego Marcina Karitha, niegdyś archidiakona choszczeńskiego, a potem mającego zwierzchność nad Granowem, położonym w diecezji kamińskiej. Te powiązania nie traktowano jako zarzut dla ich bezstronności, a jedynie jako mogącą wpłynąć na lepsze rozeznanie w przedmiocie procesu okoliczność.

Bibliografia

A. Źródła rękopiśmienne

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Archiwum Książąt Szczecińskich, Pars I, sygn. 1131, Allerlei Nachrichten betreffend das Dorf Granow zwischen Pommern und der Mark Brandenburg belegen (1510-1555).

Archiwum Państwowe w Szczecinie/Niem., sygn. 1141, Regesten zu den Urkunden betr. Die Ritterorden in Pommern.

Archiwum Państwowe w Szczecinie/Niem., sygn. 1147, Regesten zu den Urkunden Marienstiftes in Stettin.

B. Źródła publikowane

Codex diplomaticus Brandenburgensis ist eine Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellen über die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten, hrsg. v. A.F. Riedel, seria A, Bd. I-XXV; seria B, Bd. I-VI; seria C, Bd. I-III; seria D, Bd. I, Berlin 1838-1860.

Codex diplomaticus Brandenburgensis Continuatis, Hrsg. G.W. v. Raumer, Bd. II, Berlin-Stettin-Elbing 1831.

Geschichtsquellen des Burg- und Schlossgesessenen Geschlechts von Borcke, hrsg. G. Sello, Bd. II, Berlin 1902.

Kantzow T., *Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku*, tom II, oprac. K. Gołda, T. Białecki, E. Rymar, Szczecin 2005.

Klempin R., *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*, Berlin 1859.

Priebatsch F., *Politische Correspondenz, des Kurfürsten Albrecht Achilles*, Bd. II, Leipzig 1896.

Protokolle der Pommerschen Kirchenvisitationen 1535-1539, bearb. H. Heyden, Heft 2, Köln-Graz 1963.

- Regesta Historiae Neomarchicae, Hrsg. K. Kletke, Bd. II, „Märkische Forschungen”, Bd. XI, Berlin 1870.
- Regestenbuch der Urkundensammlung der Stadt Stettin 1243-1856, Bd. I, Szczecin 1996.
- Repertorium Poenitentiariae Germanicum, Th. 1, Bd. 5, Tübingen 2002.

Literatura

- Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 20, Leipzig 1884; Bd. 54 (1908).
- Barthold F. W., *Geschichte von Rügen und Pommern*, Bd. II, Hamburg 1840.
- Berg K., *Arnswalde unter dem Deutschen Orden und den ersten Hohenzollern*, Arnswalde 1923.
- Berghaus H., *Landbuch von Pommern und Rügen*, Th. II, Bd. III, Anklam-Berlin 1868.
- Boehmer F., *Mitteilungen aus dem Archive der Stadt Stargard*, „Monatsblätter”, nr 3 (1903).
- Brzustowicz G. J., *Choszczno jakiego nie znacie*, tom II: *Choszczno inaczej Arnswalde. Średniowieczne dzieje miasta*, Choszczno 2003.
- Brzustowicz G. J., *Cychra, Lisia Góra i Sporny Las. Kształtowanie się odcinka granicy nowomarchijsko-zachodniopomorskiej*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, nr 23 (2016), s. 13-34.
- Brzustowicz G. J., *Działalność publiczna opata bierzwnickiego Antoniego na przełomie XV/XVI wieku*, „Nasza Przeszłość” nr 125 (2016), s. 147-163.
- Brzustowicz G. J., *Pomorsko-brandenburski spór o Granowo w XV i XVI w.*, cz. 1-2 „Przegląd Zachodniopomorski”, nr 3-4, Szczecin 2011, s. 5-24; 5-34.
- Brzustowicz G. J., *W połowie szczecińskie i w połowie marchijskie. Zależność lenna rycerstwa pogranicza Nowej Marchii i Księstwa Pomorskiego w XV i XVI wieku, na przykładzie rodów zamieszkujących w Granowie na Ziemi Choszczeńskiej*, „Rocznik Chojeński”, tom IV, Chojna 2012, s. 113-138.
- Gahlbeck Ch., *Od dóbr rycerzy rozbójników do komandorii joannitów. Historia Golic w XV w.*, [w:] *Cedynia i okolica poprzez wieki*, red. P.Migdalski, Chojna-Szczecin 2013.
- Geschichte der Familie von Dewitz*, Bd. I: *Urkunden und Quellen bis zum Beginn des Dreissigjährigen Krieges*, hrsg. P. Gantzer, Halle 1912.
- Grube M., *Das Geschlecht Schwawe*, „Zeitschrift für Wappen- und Siegel- und Familienkunde”, Jg. 45 (1917).
- Hoogeweg H., *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. II, Stettin 1925.
- Rymar E., *Biskupi, sufragani, wikariusze generalni kamięscy z XII-XVII wieku. Rodowody, drogi karier, chronologia*, [w:] *Biskupi – mnisi – reformatorzy. Studia z dziejów diecezji kamięskiej*, Szczecin 2002.
- Rymar E., *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wlkp. 2015.

- Rymar E., *Kolegiata w Myśliborzu i skład jej kapituły (XIII-XVI w.)*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, nr 13, Gorzów Wlkp. 2006.
- Rymar E., *Rodzina rycerska von Sydow w średniowieczu (w ziemi chojeńskiej w szczególności)*, „Rocznik Chojeński. Pismo historyczno-społeczne”, tom II, Chojna 2010.
- Rymar E., *Spór graniczny księstwa zachodniopomorskiego z Nową Marchią, nad dolną Rurzycą (XIII-XVII w.)*, „Przegląd Zachodniopomorski” z. 2 (2000).
- Rymar E., *Wielka podróż wielkiego księcia. Wyprawa Bogusława X Pomorskiego na niemiecki dwór królewski, do Ziemi Świętej i Rzymu (1496-1498)*, Szczecin 2004.
- Rymar E., *Z dawnych dziejów przyodrzańskiej Nowej Marchii*, Chojna 2012.
- Wehrmann M., *Geschichte von Pommern*, Bd. II, Gotha 1919.
- Wielopolski A., *Polsko-pomorskie spory graniczne w latach 1536-1555*, „Przegląd Zachodni” nr 5/6 (1954).

GRZEGORZ JACEK BRZUSTOWICZ

**SĘDZIOWIE I PROKURATORZY SKŁAD KOMISJI SĄDOWYCH
ROZPATRUJĄCYCH ZACHODNIOPOMORSKO-BRANDENBURSKI SPÓR
Z PRZEŁOMU XV/XVI W., DOTYCZĄCY PRZYNALEŻNOŚCI
PAŃSTWOWEJ GRANOWA NA ZIEMI CHOSZCZEŃSKIEJ**

Streszczenie: Spór o przynależność państwową Granowa na ziemi choszczeńskiej prowadzony był na przełomie XV/XVI wieku pomiędzy Pomorzem Zachodnim a Brandenburgią. Celem artykułu jest wskazanie duchownych sędziów w tym procesie, na podstawie zachowanych akt procesowych. Okazało się, że jest to grupa sędziów i prokuratorów, których biografie zostały wzbogacone o uczestnictwo w niniejszym procesie sądowym. Badania genealogiczne dowiodły, że liczni sędziowie mieli krewnych zamieszkujących w okolicy Granowa, zarówno po pomorskiej, jak i nowomarchijskiej stronie. Strona zachodniopomorska powołała do procesów silniejszy i liczniejszy skład sędziowski. Byli to duchowni znawcy prawa, a jednocześnie najbliżsi współpracownicy księcia Bogusława X i biskupa kamińskiego. Księcia zachodniopomorskiego reprezentowali podczas tego procesu: biskup kamiński Marcin Karith, z ramienia którego wyznaczono na prokuratorów dwóch duchownych: Jana Szwane kanonika kamińskiego i nadwornego sekretarza księcia zachodniopomorskiego oraz Andreea Beckera radcę zakonnego i doktora prawa. Kolejnymi pomorskimi duchownymi wchodzącymi w skład ławy sędziowskiej byli: wikary szczeciński Johann Otto i zakonny doktor prawa, archidiacon pyrzycki i słupski oraz prałat Kaspar von Güntersberg. Jako pomorskich protokolantów źródła wymieniły pisarza biskupa kamińskiego Jurgena Angelkena i Konrada von Kremptzowa kancelistę kolegiaty kamińskiej i sekretarza księcia Bogusława. Elektora brandenburskiego w procesie reprezentował Jerzy von Schlaberendorf mistrz brandenburskich joannitów

na Pomorze i Marchię Brandenburską oraz adwokaci Michael Ukerow oraz Benedykt Starszy von Sydow. Pomimo mniej licznego składu ławy sędziowskiej po stronie brandenburskiej, proces został przez nich wygrany i zakończony potwierdzeniem przynależności Granowa do Nowej Marchii.

Słowa kluczowe: Pomorze Zachodnie, Nowa Marchia, Ziemia Choszczeńska, Granowo.

**JUDGES AND PROSECUTORS. MEMBERS OF COURT COMMITTEES
INVESTIGATING THE WESTERN POMERANIAN – BRANDENBURGIAN
CONFLICT AT THE TURN OF THE 15TH AND 16TH CENTURY
CONCERNING THE STATE AFFILIATION OF GRANOWO
IN CHOSZCZNO REGION**

Abstract: The conflict concerning the state affiliation of Granowo in Choszczno region occurred at the turn of the 15th and 16th century between Western Pomerania and Brandenburg. The aim of the article is to identify church judges in this case on the basis of remaining case files. Genealogical research has proved that many of the judges had relatives living in the area of Granowo, both on Pomernian and Neumark side. The Pomeranian party designated a more numerous and stronger panel of judges. They were church law experts and – at the same time – the closest associates of Duke Bogislaw X and the Bishop of Kamień. The Pomeranian Duke was represented by the Bishop of Kamień Marcin Karith, on whose behalf two church prosecutors were appointed: Jan Szwane, the Canon of Kamień and the court secretary of the Duke as well as Andreas Becker, conventual councillor and a doctor of law. Other Pomeranian churchmen constituting the panel were: Johann Otto, the vicar of Szczecin (Stettin) and a doctor of law, the Archdeacon of Pyrzyce and Słupsk (Stolp) and the prelate Kaspar von Güntersberg. The sources specify two Pomeranian court reporters: Jurgen Angelken, the Bishop's of Kamień scribe and Konrad von Kremptzow, the scribe of the collegiate church of Kamień and the secretary of Duke Bogislaw. The Margrave of Brandenburg was represented by Jerzy von Schlaberendorf, the Master of the Brandenburg and Pomeranian Order of St. John as well as barristers Michael Ukerow and Benedict von Sydow the Older. Despite the fact that the Brandenburg party had a less numerous panel, they won the case, which ended with the recognition of Granowo's affiliation to Neumark.

Key words: Western Pomerania, Neumark, Choszczno Region, Granowo.

Translated by Hanna Rybkowska